

Kína 2006-ban⁹

Modernizáció, reform, nyitás, stabilitás

A fenti négy kulcsszó jellemzi a kínai helyzet alakulását immár csaknem három évtizede. Az e négy szóval összefoglalható politika – melyet Kínában és külföldön röviden reformpolitikának vagy a reformok és nyitás politikájának neveznek – egy 1978. decemberi párthatározat alapján, 1979-ben vette kezdetét.

A végcél: a *modernizáció* azonban sokkal korábbi keletű gondolat. Szükségességére elsősorban az ópiumháborúkban (1839-1840, illetve 1857-1860) elszenvedett vereségek döbbsentették rá az útkereső kínai elméket. A két említett vereség nyomán a kolonialista, imperialista hatalmak Kínát befolyási övezetekre osztották, félgymartati helyzetbe taszították, megalázták és kifosztották. Kína helyzetét tovább súlyosbította a Japántól 1894-95-ben elszenvedett katonai vereség. A modernizációra mint a függetlenség visszaszerzésének, a nemzeti nagyság helyreállításának előfeltételére való törekvés tehát több mint másfél száz éve hatja át a kínai közgondolkodást.

Jellemző e tekintetben *Szun Jat-szennek*, a kínai nemzeti mozgalom kiemelkedő vezetőjének 1924-es megnyilatkozása: ha a nemzeti érzület megteremtésével sikerül felrázni a kínaiakat, akkor Kína „*egy-maga tíz nagyhatalommal válhat egyenlővé s ekkor helyreállíthatja első helyét*”, ám ez nagy felelősséget jelent a világ iránt – tette hozzá.¹⁰

* A szerző korábbi pekingi nagykövet

⁹ Az előadás elhangzása és a nyomdába kerülés között eltelt másfél év nem csak lehetővé, de szükségessé is tette az adatok felfrissítését, hogy az anyag a 2006. év végére kialakult állapotokat tükrözhesse. A megjelent szöveg logikai vonalvezetése megegyezik az előadás gondolatmenetével.

¹⁰ Sun Zhongshan xuanji, (*Szun Jat-szen Válogatott Művei*), xiajuan (II. kötet), Renmin Chubanshe, Beijing, 1956, 659. old. (kínaiul)

A *reform* és a külföld felé történt *nyitás*: a modernizáció eszközei. A modernizáció sine qua nonja: a *stabilitás* megőrzése, megszilárdítása.

Kína gazdasága 2006-ban

Kína gazdasága folyamatosan növekszik. A GDP 2006-ban 10,7%-kal nőtt, s az akkori hivatalos árfolyamon (1 USD=7,8 jüan) számítva 2 684,7 milliárd USD-t tett ki. Ez azt jelentette, hogy Kína a világ negyedik legnagyobb gazdaságává lett¹¹. A lakossági fogyasztói árszint emelkedése 1,5% volt.

Folytatódott az ipari termelés struktúrájának – s ezzel az export-struktúrának – a korszerűsödése is. 2006-ban az integrált áramkörök gyártása 24,4%-kal növekedett. Az adott évben 3,9 millió személygépkocsit gyártottak s ez 39,7%-os növekedést jelentett. A mobiltelefon-gyártás elérte a 480,1 milliót s ez 58,2%-os növekedést jelzett. 2006-ban 461 millió volt a mobiltelefon-előfizetések száma.

A külkereskedelmi forgalom 2006-ban 23,8%-kal nőtt, és 1760,7 milliárd USD-re rúgott. Ezzel Kína a világ harmadik legnagyobb kereskedő hatalmává vált. Az adott évben Kína külkereskedelmi többlete 177,5 milliárd USD volt. Kína főbb külkereskedelmi partnerei 2006-ban (a volumen csökkenő sorrendjében): az Európai Unió, az USA, Japán, Hongkong, az ASEAN, a Koreai Köztársaság (Dél-Korea), Tajvan. 2006-ban Kínába 69,47 milliárd USD külföldi tőke (FDI) áramlott. Az ország devizatartaléka 1 066,3 milliárd USD-re nőtt. Ugyanakkor Kína is áttérőben van a tőke kivitel gyakorlatára. Ennek összege 2006-ban 16,1 milliárd USD-t tett ki.

Tulajdonviszonyok, társadalmi struktúra

Kínában vegyes tulajdonú gazdaság alakult ki, melyben a magán-szektor részesedése folyamatosan növekszik. Jellemző, hogy 2006-ban az iparban a hozzáadott érték megtermeléséből a magán-szektor

¹¹ A KNK Állami Statisztikai Hivatalának Közleménye, Renmin Ribao (RR), 2007. március 1. Más forrás megjelölése híján a 2006-ra vonatkozó adatoknak ez a közlemény a forrása.

24,4%-kal részesedett, s a hozzáadott érték teljes növekményének 19,5-át adta. A profittermelés dinamikája a magánszektorban volt a legmagasabb: 43,6%. Becslések szerint a GDP előállításából a magán- és a szövetkezeti szektor legalább 60%-kal részesedik. Az internetezők száma meghaladja a 100 milliót. Rohamos az út- és vasútfejlesztés. Kína nagy lépéseket tesz előre a jó infrastruktúrával rendelkező, informatikai társadalom kialakítása felé.

Kínában újra megjelent a nemzeti burzsoázia. A középosztály létszámát 100 és 150 millió között feltételezik. Körülbelül száz vállalkozó tartozik a milliárdosok klubjához. A magántulajdonban lévő személygépkocsik száma 2006-ban 11,5 millió volt, s ez 33,5%-os növekedést jelentett.

Kihívások és kezelések

A kínai modernizáció folyamata súlyos kihívásokkal terhes. Ezek egy része a megkésett fejlődésből adódó történelmi örökség, más része a reformok velejárója, megint más részük halogatás következménye. Kínát érik nemzetközi kihívások is, melyeket a világpolitikában, a világ gazdaságban játszott növekvő súlya vált ki (ezekre ez alkalommal nem térünk ki). A kihívások súlyát növeli, hogy összetorlódva, halmozottan jelentkeznek.

Még mindig megoldatlan a mezőgazdaság modernizálása, noha a reformpolitika épp a mezőgazdaságban kezdődött: a köztulajdonban lévő földeket szétosztották a családok között. A termelés ma is családi keretek között folyik. A modernizálás végrehajtásához szükséges földkoncentráció azonban – egyes becslések szerint – legalább 100 millió falusit (más becslések szerint jóval többet) tenne földönfutóvá. Ennyire tehető ugyanis a fölösleges agrárnépesség létszáma. A földművelők gondjain adókönnyítésekkel, árpolitikai intézkedésekkel igyekeznek enyhíteni. 2006-ban például eltörölték a 2600 éve létező mezőgazdasági adót. Folyik továbbá egy olyan urbanizáció, mely a népességet helyben tartja, munkahelyeket telepítve a kisebb városokba. E politika nyomán 2006-ban a falusi népesség aránya 56,1%-ra csökkent. 2006-ban 2,17 millióval fogyatkozott az abszolút

szegénységben (évi 89 USD alatti jövedelemből) élő falusiak száma, de ez a réteg még mindig 21,48 millió főt számlál. A szegény (89-123 USD évi jövedelemből élő) falusiak létszáma 35,5 millió, noha számukat 2006-ban 5,17 millióval sikerült csökkenteni.

Súlyos gond, hogy a szűkös kínai termőterület az elmúlt években folyamatosan, 300 ezer hektárt meghaladó ütemben zsugorodott. Ez részben az urbanizációnak, az útépítésnek, részben a telekspekulációnak tudható be. A földkisajátítások felkavarják a helyi lakosság hangulatát. Ha a Föld termőterületének 6-8%-án nem sikerülne eltartani a Föld népességének mintegy ötödét, az a világgazdaság számára is új feszültség forrása lenne.

A másik tartós gond a veszteséges állami vállalatok átalakítása. Ennek eszközei: a menedzsment javítása, a vállalatok részvénytársasággá történő átalakítása (ami egy kitapintható privatizációs folyamatnak is része), korszerűsítés, karcsúsítás, összevonás, végső esetben bezárás. Azonban ez sem csupán gazdasági kérdés. Gondolni kell azokra a milliókra, esetleg tízmilliókra, akik ily módon utcára kerülnek, s akiknek – családjukkal együtt – eddig a vállalat nyújtotta a létfeltételeket (fizetés, nyugdíj, orvosi ellátás, lakás stb.). A munkanélküliség így is nagy terhet jelent.

Nem formálódik kellő ütemben a szociális háló, melyet korábban a városi üzem, illetve a falusi nagycsalád jelentett. A lakosságnak minden bizonnyal kevesebb, mint 20%-a részese az egészségügyi biztosításnak. Nincs még átfogó nyugdíjrendszer.

Nem csökken az egyensúlytalanság város és falu, térségek és térségek között. A közvéleményt irritálják az egyes társadalmi csoportok közötti szélesedő jövedelmi különbségek, a nem szűnő korrupció.

A falusi népesség per capita évi átlagjövedelme 2006-ban 7,4%-kal nőtt, s elérte a kb. 460 USD-nyi összeget. A városi népesség évi per capita felhasználható átlagjövedelme elérte a kb. 1 508 USD-s szintet, a növekedés dinamikája azonban a városokban 10,4% volt, meghaladva a falusi növekedés ütemét.

Kína legfejlettebb térségei: a tengerparti sáv, a Jangce alsó folyása és a Gyöngy folyó deltája. Hozzájuk képest messze elmarad-

nak a közép- és nyugat-kínai tartományok. Ezek fejlesztésére jelentős programok vannak folyamatban, és a kormányzat a külföldi tőkét is igyekszik ide irányítani különböző (például adó-) kedvezményekkel.

Kritikus szintet ért el a környezetszennyezés, ami a 2005-ben véget ért X. ötéves terv idején tovább súlyosbodott¹². Az utólagos megoldások végtelenül költségesek.

Kínában egyre kevesebb a víz, különösen északon. Az északi vízhiány enyhítése érdekében három nagy készülő csatornarendszeren keresztül kívánják a Jangce-medence vizét a Sárga-folyó medencéjébe felvezetni. Fenyegető az energia- és nyersanyaghiány (ez jelentős mértékben motiválja Kína nemzetközi kapcsolatépítésének irányait is).

A K+F területén Kína követőből élenjáró hatalommá akar válni. Ehhez először is meg kell oldani az elmaradott falusi körzetekben az elemi iskolai oktatás általánossá tételét. Gyors fejlesztést igényel a felsőoktatás, melynek intézményeibe 2006-ban 5,4 millió elsőévest vettek föl, s a hallgatói összlétszám 17,39 millió fő volt. Posztgraduális képzésben 1,1 millió fő vett részt.

A családtervezési politika és az urbanizálódott népesség új életvitele ellenére még mindig nagy gond a túlnépesedés. Kína lakossága 2006-ban 1 milliárd 215 millió volt, 6,92 millióval haladta meg az előző évi lakosságszámot. (Más kérdés, hogy 2-3 évtizeden belül megindul a kínai társadalom viszonylag gyors elöregedése.)

A költségvetésre növekvő terheket ró az egészét tekintve elmaradott fegyverzettel rendelkező, 2,3 millió fős haderő modernizálása az „aktív védelem” doktrínájának jegyében¹³.

Kezelní kell a nyugat-kínai nemzetiségi területek (Tibeti Autonóm Terület, Xinjangi [Hszincsiangi] Ujgur Autonóm Terület) kérdését is, melyben egyszerre van jelen ezen elmaradott térségek modernizálásának, valamint a látens nemzetiségi feszültségeknek és a kisebbségi jogoknak a problematikája. (Kínában az összlakosság 91%-át a han

12 *A kormány beszámolója az Országos Népi Gyűlésben [parlament], RR, 2006. március 16.*

13 *A kormány beszámolója az Országos Népi Gyűlésben [parlament], RR, 2006. március 16.*

nemzet alkotja. Rajtuk kívül az országban még 55 nemzeti kisebbség él. Az említett két autonóm terület összesen 2,8 millió négyzetkilométer nagyságú, vagyis Kína 9,7 millió négyzetkilométernyi területének csaknem 30%-a.)

Erősen problematikusnak látszik a GDP túlzott növekedési üteme, mely 2004 óta folyamatosan meghaladja a 10%-ot, mert ez a gazdaság túlfűtöttségére utal. A beruházások szerkezetében meglévő egyensúlytalanságot mutatja, hogy 2004-ben az ingatlan-beruházások 26,6%-kal, 2005-ben 26%-kal, 2006-ban 24%-kal nőttek. Ezt az aránytalan és ésszerűtlen növekedést is finanszírozandó túl nagy volt a banki kölcsönök kiáramlása.

Politikai reformok

Miközben Kínában a merev tervgazdaságot felváltotta az orientációs terveken alapuló, alapvetően makroszintű és piaci szabályozású gazdaság, a politikai rendszert (szisztémát) illetően ilyen minőségi változás nem történt, s ez nem is várható. A politikai rendszer keretei adva vannak: a Kínai Kommunista Párt vezette többpárti konzultáció, a népi gyűlések (küldötti testületek) rendszere, a nemzeti kisebbségek autonómiája, a legalsó szinteken a többjelöltes választások rendszere. A politika területén a változtatások a meglévő mechanizmus működőképesebbé tételére irányulnak. Az emberi jogok területén történő további lépések is korlátok között képzelhetők el. Ez nem precedens nélküli jelenség Ázsiában (vö. a „kis tigrisek” modernizációjának történetével). A rendszert, a hatalmat a gazdasági növekedés és a nemzetközi befolyás erősödése legitimálja.

Az egyesítés problematikája

A Hongkong és Makaó feletti szuverenitás múlt század végi helyreállítása Kínában azt a várakozást táplálta, hogy a „haza egyesítése”, vagyis a Tajvan-kérdés valamilyen megoldása (egy konföderációval felérő konstrukció formájában) a küszöbön áll. Ez illúziónak bizonyult. Az egyesítésről azonban semmilyen pekingi kormány nem

mondhat le, mert ezzel a hazaárulás vádjának adna tápot. Ezért, a realitásokhoz igazodva, a gazdasági-kereskedelmi, a kulturális, a pártközi (KKP-Kuomintang) és egyéb kapcsolatok szaporítására került át a hangsúly. A Kínában eszközölt külföldi beruházások nagy hányada tajvani eredetű. 2006-ban Tajvanról, Hongkongból és Makaóról 102,7 millió beutazás történt Kínába.

A jövő

A négy kulcsszóval jellemzett, közel három évtizedes kurzus folytatódik. (A nyitás eleve elrendeli a kooperatív nemzetközi magatartást is.) Módosulások, hangsúlyeltolások azonban már most is vannak, s lesznek a jövőben is. A kínai modernizációs folyamat a modellváltás szakaszába jutott, amikor az extenzív jellegű növekedés tartalécai fogyóban vannak, s egy intenzív jellegű korszakra kell felkészülni. Ezt Kínában igen kifejező módon úgy fogalmazzák meg, hogy a *növekedés* helyett át kell térni a *fejlődésre*. Le kell vonni a következtetéseket a társadalom struktúrájának, érdekviszonyainak változásaiból is.

Most és a jövőben az intenzív szakaszra történő átállás és egyidejűleg a folyamatos kihívásokkal való szembenézés, az instabilitás tényezőinek leküzdésére tett erőfeszítés fogja jellemezni a kínai politikát. Mivel a reformok veszteségeinek száma nő (erre utal a városi és falusi demonstrációk számának szaporodása), a leghangsúlyosabb feladat a belső stabilitás megszilárdítása, a kínai politikai nyelvezetet használva: „a harmonikus szocialista társadalom” építése és a 2020-ra ígért „általános szerény jólét” megteremtése.